

Prof. zw. dr hab. Teresa Łoś – Nowak

Dolnośląska Szkoła Wyższa,

Wrocław, ul. Wagonowa

Recenzja rozprawy doktorskiej Ahmeda Buraka *Dynamika i kierunek zmian relacji między Rzeczpospolitą Polską a Turcją w latach 1989 – 2014* napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Joanny Marszałek, prof. UMK, Toruń 2018

Istota i przesłanki rozprawy doktorskiej

Polityka zagraniczna państwa – niezależnie od wielkości i alokacji na politycznej mapie świata – wyraża i symbolizuje jedną z jego dwu podstawowych funkcji, bez realizacji której bezpieczeństwo zewnętrzne, dobrobyt własnych obywateli, zajmowana pozycja w systemie międzynarodowym i inne wartości stają się pustym hasłem i iluzorycznymi deklaracjami. Istotna wartość i sens polityki zagranicznej zawiera się bowiem w tym, iż jest kwintesencją racji i interesów państwa, jego strategii działania w otoczeniu międzynarodowym, skuteczności i celowości w tym co robi. Polityka zagraniczna wyraża także skomplikowaną mozaikę oczekiwań, racji i interesów aktorów wewnętrznych uczestniczących w procesie jej formułowania (bądź pozostających w opozycji do jej istotnych treści) a także w pewnym zakresie aktorów zewnętrznych śledzących z uwagą ruchy na politycznej scenie, zwłaszcza jeśli są partnerami w układach międzynarodowych czy po prostu sąsiadami. Złożoność procesu formułowania i realizacji polityki zagranicznej pogłębiają zmiany w środowisku międzynarodowym, ich dynamika i kierunki, istnienie (bądź brak) współpracy z innymi państwami. Egzemplifikacją tych uogólnień jest praca Ahmeda Buraka na temat relacji polsko-tureckich w latach 1989-2014, a precyzyjnie dynamiki i kierunków zmian w tychże relacjach, ich jakości i skuteczności.

Akcent na dynamikę i kierunki zmian zasygnalizowany w tytule rozprawy zdaje się wskazywać na ujęcie w analizie relacji polsko-tureckich kompleksu zmiennych zależnych i niezależnych znajdujących przełożenie na ich treść, skalę zmian i kontynuacji, płaszczyzn problemowych, wyzwań i zagrożeń, kierunków zmian, wartości w nich eksponowanych itp. Recenzowana praca w istocie jest pracą o polityce zagranicznej państw połączonych długą, bo 600 letnią tradycją stosunków dyplomatycznych, generalnie dobrze wpisanej w historię ich

narodów i państw, co jak Autor zauważa we Wstępie „...rozwinęło głębokie więzi gospodarcze, kulturalne i polityczne”.

Dla badacza współczesnych stosunków międzynarodowych to bez wątpienia temat intrygujący poznawczo i ważny w warstwie eksplanacyjnej. Przypadek Turcji, państwa o tradycjach imperium otomańskiego, współcześnie aspirującego do pozycji nowoczesnego państwa demokratycznego, członka NATO i kandydata do UE z położeniem na szachownicy świata o strategicznym znaczeniu stanowi obiekt zainteresowania tak dla badaczy jak i państw aspirujących do przywództwa w nowym porządku światowym. Niewątpliwie magnetyzuje odbiorcę krajowego i międzynarodowego, budzi sprzeczne emocje, odczucia i obawy co do jej rzeczywistych intencji i aspiracji. Praca doktorska Ahmeda Buraka, a w szczególności podjęty temat badawczy wpisuje się w tę narrację, potwierdzając zasadność dokonanej decyzji.

Stosunki dwustronne pomiędzy RP i Turcją przełomu XX/XXI są problemem w interesującym z kilku powodów. Po pierwsze, Autor lokuje analizę relacji dwustronnych, polsko-tureckich w o okresie w którym, po latach dominacji rządów partii kemalistycznych władzę w państwie przejęły w latach 1989-2002 partie o różnych ideologicznie rodowodzie i niestabilne gdy chodzi o okresy sprawowania władzy w państwie. Rok 2002 jest pod tym względem przełomowy. Do władzy dochodzi partia AKP –Islamska Partia Sprawiedliwości i Rozwoju, partia o rodowodzie i tradycjach islamskich z Abdullahem Gül (2002-2003) i epizodycznie niemal z kolejnymi 7 premierami ideologicznie wywodzącymi się z AKP. Przejęcie władzy w wyniku wyborów nie jest przypadkiem szczególnym w tradycji parlamentarnej. Casusu Turcji jest jednak nietypowy pod wieloma względami. Przejęcie w 1989 r. władzy sygnalizowało zmianę sceny politycznej na tyle istotną, że musiała znaleźć odbicie w treści polityki zagranicznej państwa, jej kierunków i ideałów, ale nie tylko. Zwycięstwo konserwatywnej partii o korzeniach islamskich musiało więc zelektryzować świat obserwujący tę radykalną zmianę na „szczytach” władzy w Turcji, rządzonej niemal nieprzerwanie przez elity kemalistyczne i wojskowych. Zastanawiano się, czy polityka zagraniczna Turcji, zwłaszcza po 2002 r. pod „rządami” AKP będzie symbolizowała reislamizację państwa, nawiąże do neo-otomańskiej przeszłości, czy może podejmie wyzwanie i rozpocznie proces „adaptacji” jej treści do oczekiwań demokratycznej społeczności międzynarodowej, nie zapominając jednocześnie o islamskim rodowodzie. Drugim, nie mniej istotnym powodem są równie dynamiczne zmiany na polskiej scenie politycznej: upadek komunizmu w Polsce i dojście do władzy sił demokratycznych, rozpoczynających trudny proces demokratyzacji systemu i budowę państwa prawa. Trzecią przesłanką jest głęboka zmiana środowiska międzynarodowego, zarówno Turcji jak i Polski. Załamał się

dwubiegunowy ład, upadek Związek Radziecki, na Kaukazie i Bałkanach powstała liczna grupa suwerennych państw z którymi należało na nowo ułożyć wzajemne relacje. Po trzecie, innego kontekstu nabierało zawsze ważne położenie geopolityczne Turcji. Nowe realia geopolityczne wymuszały potrzebę innego spojrzenia na kontakty międzypaństwowe. Egzemplifikują to stosunki polsko-tureckie i nowe otwarcie po 2000 roku, zmiany w polityce zagranicznej Republiki Tureckiej, rewizja strategii oraz nowe opcje i kierunki w jego relacjach z otoczeniem. Rok 2014 wskazany przez doktoranta jako czas zamknięcia analizy to „jubileusz 600-lecia nawiązania stosunków polsko-tureckich”.

Konstrukcja pracy i jej merytoryczna ocena

Praca doktorska mgr Ahmeta Buraka składa się ze Wstępu, czterech rozdziałów, Noty transkrypcyjnej, Zakończenia, bogatej i różnorodnej literatury, w tym wielu interesujących dokumentów i materiałów źródłowych, wzbogacających potencjał eksplanacyjny oraz licznych tabel, rysunków, Aneksów. Łącznie liczy 461 stron a jej merytoryczna część liczy 340 stron. Dysertacja ma przemyślaną i uporządkowaną konstrukcję, czytelnie sformułowane pytania (jedno ogólne i 7 szczegółowych) oraz 5 hipotez i ich weryfikację. Metodą dominującą jest analiza materiałów źródłowych, formalno-prawnych dokumentów programowych kolejnych rządów, wystąpienia premierów, wywiady z politykami ważnymi w życiu politycznym Turcji omawianego okresu oraz polskimi przedstawicielami życia politycznego i społecznego. To wart podkreślenia wysiłek Autora monografii, gdyż nic tak bardzo nie ożywia prezentacji materiału jak analiza rozmów ze świadkami czy współorganizatorami i wykonawcami polityki obu państw, głównie zagranicznej.

Z punktu widzenia poprawności metodologicznej rozdział I zatytułowany *Kształtowanie się stosunków turecko-polskich w nowych realiach geopolitycznych po 1989* ma charakter historycznej retrospekcji. Doktorant zwraca w nim uwagę na czynniki kreacyjne stosunków dwustronnych polsko-tureckich, ich źródłową bazę, dynamikę politycznych i dyplomatycznych kontaktów. Swoje refleksje rozpoczyna od krótkiego „przypomnienia” historii stosunków między obydwojoma państwami sięgającej czasów Imperium Osmańskiego, postawy Turcji wobec Polski „rozbiorowej”, otwartości dla polskich ośrodków politycznych i opiniotwórczych w XIX w. i początkach XX wieku. W rozdziale tym – co wydaje się dość oczywiste - nie brak też odniesień do polityki zagranicznej Polski, zwłaszcza po 1989 r., dokumentów programowych o politycznym kontekście ale też szereg tekstów legitymujących, rozwijających bądź inicjujących dwustronną współpracę w różnych obszarach życia gospodarczego, handlu, wymiany etc. Marginalnie – co uważam za zasadne potraktowano lata

polityki i dyplomacji „peerelowskiej”, uznane przez doktoranta jako „poprawne i raczej drugorzędne” z perspektywy celu badawczego i określonego horyzontu czasowego. Przyjęta konstrukcja rozdziału pierwszego przybliży Czytelnikowi uwarunkowania geopolityczne, geostrategiczne, kulturowe i ideologiczne polityki zagranicznej Polskiej oraz Turcji, ich zmienność w czasie i przestrzeni. Interesującym mogło być w tym kontekście pytanie, którego nie postawiono o źródła niskiej klasy szefów misji dyplomatycznych po 1989 roku, (charge'd affaires). Oczywiście, gdy chodzi o kompetencje, przywileje i immunitety nie różni się on od przedstawicieli dyplomatycznych I i II klasy, aczkolwiek symbolizuje niższą pozycję w precedencji. Pewne wyjaśnienia znaleźć można w tekście opisującym dużą dynamikę zmian w ministerstwie spraw zagranicznych Turcji, głównie na poziomie szefa resortu, tj. ministra spraw zagranicznych (s. 59 i n.).

Bazą źródłową dla rozdziału I są zawarte w tekście 2 dokumenty *Traktat o Przyjaźni między Polską a Turcją* z 5 12 1923 r. oraz *Układ o przyjaźni i współpracy między RP a Republiką Turecką* z 3 11 1993 roku, wydruk Uchwały Sejmu RP, zamieszczony w Monitorze Polskim i inne¹. Może zabrakłoby w rozdziale tym bardziej szczegółowej prezentacji koncepcji polityki zagranicznej Turcji od lat 90. i Polski przełomu XX/XXI wieku, a w szczególności tej kształtowanej po 2002, jej doktrynalnych założeń i źródeł inspiracji. Ich analiza pozwoliłaby pokazać Czytelnikowi, mniej obeznanemu w realiach politycznych Turcji omawianego okresu, program, konserwatywnej partii AKP dominującej do dzisiaj oraz obecnego prezydenta R. Tayyip Erdogana (premiera rządu w latach 2003-2014), dać odpowiedź na pytanie czy i na ile pozostaje ona wierna islamskiej tradycji i systemowi wartości z drugiej zaś, w jakim stopniu wpisuje się w procesy zmian dokonujące się w środowisku międzynarodowym, w tym w szczególności w relacjach z Polską. Mam na uwadze w szczególności istotne założenia *Strategicznej Polityki Głębi*” na której osadzono politykę zagraniczną Republiki Tureckiej. Wraz z dojściem do władzy konserwatywnej AKP o islamskim rodowodzie zaczął się nowy etap w kreowaniu aktywnej polityki zagranicznej, nieskrępowanej zimnowojennym stygmatem, faza budowania strategii, która pozwoliłaby maksymalnie wykorzystać nowe geopolityczne konfiguracje dla wzmocnienia statusu międzynarodowego państwa. Wyrażać ją miała polityka zagraniczna nowej elity władzy, symbolem której stała się AKP, rząd Recep T. Erdogana, polityka przywiązanej do tradycji islamskiej oraz A. Davutoglu, doradcy i ministra spraw zagranicznych, uznawanego powszechnie za architekta „Strategicznej Polityki Głębi.

¹. Zamieszczenie tekstów obu dokumentów uważam za zbędne, rozbijające tekst. Należałoby je umieścić np. a Aneksie.

Wiele natomiast w omawianym rozdziale I o dynamice życia politycznego między obydwojoma państwami, o licznych wizytach przedstawicieli obu państw na szczeblu rządowym, parlamentarnym etc, co miało – w założeniach - urealnić strategię wzmocnienia pozycji Turcji jako mocarstwa regionalnego a z czasem aktora o globalnych aspiracjach. W dużym stopniu jej charakter, rozmach i treść wynikała z przeświadczenia o celowości wpisania się w nowy pozimnowojenny paradygmat stosunków międzynarodowych, w nową rzeczywistość geopolityczną pozimnowojennego ładu międzynarodowego.

W kolejnych 3 rozdziałach mgr A. Burak omawia istotne z perspektywy obu państw problemy, wyzwania, zagrożenia i szanse. W centralnym miejscu w rozdziale II umieszcza nierozwiązany od ponad półwiecza problem członkostwa Turcji w UE oraz „kwestie” - jak pisze we Wstępie – stanowiące przeszkody i utrudnienia w unijnych negocjacjach w tym także w turecko-polskich relacjach. Do tych pierwszych zalicza Cypr Północny i spory wokół Morza Czarnego. Do problemów dotyczących wprost racji, interesów czy narodowościowych kwestii w relacjach polsko-tureckich zalicza geopolityczne i geostrategiczne problemy Międzymorza oraz kwestie mniejszości narodowych, polskiej w Turcji i tureckiej w Polsce.

Akcesja Turcji do UE w obecnym stanie polityki wewnętrznej i zewnętrznej wydaje się być bardziej odległą aniżeli w latach 90. XX wieku. Podstawowym i wciąż niezrealizowanym pozostaje pakiet „kopenhaskich” kryteriów odnośnie praw człowieka, wolności i demokratyzacji systemu politycznego państwa. Do tego nakładają się problemy z niepodległościowymi aspiracjami Kurdów, niedemokratyczny i niestabilny reżim polityczny państwa, konflikt cypryjski i inne. Ich prezentacja dokonana przez doktoranta nie oddaje w istocie głębi różnic światopoglądowych, strategiczno-politycznych i stylu uprawiania polityki wewnętrznej przez władze Republiki Tureckiej, utożsamianej z AKP. Czynione – jak pisze A. Burak - reformy mające na celu demokratyzację systemu politycznego państwa i jego polityki wewnętrznej (np. wprowadzona cywilna zwierzchność nad armią, prawa mniejszości etnicznych, rozwiązania strukturalne w sektorach bankowym itp.) brzmią nieprzekonująco. Uproszczona jest także prezentacja stanowiska władz Rzeczypospolitej Polskiej wobec członkostwa Turcji w UE. Przywołane cytaty wskazujące na pozytywne stanowisko Polski i pełne poparcie aspiracji tego państwa do UE „wyjęte” z szerszego kontekstu mogą sprawiać takie wrażenie, choć w istocie nie oddają rzeczywistego stanowiska państwa polskiego w tych kwestiach. Przykładem takiej nadinterpretacji jest wypowiedź J. Kaczyńskiego z czerwca 2014 r., w której zadeklarował, iż „trzeba uczynić wszystko, by Polska była tym, czym jest dziś Turcja”. Uproszczona jest także analiza problemu Cypru Północnego i stanowisko polskiej

dypłomacji wobec tureckich roszczeń. Na tym tle korzystniej przedstawia się analiza sporów wokół regionu Morza Czarnego czy prezentacja idei „Międzymorza” jako koncepcji federacyjnej mającej potencjał do zbudowania silnej Polski w Europie, także tej współczesnej. O głębokich różnicach w postrzeganiu wielu problemów z przestrzeni polityczno-kulturowych między RP a RT pisze A. Burak w części drugiej rozdziału II. Narracja dotycząca problemu Ormian i zbrodni ludobójstwa dokonanej na tej narodowości oraz konsekwencji jednoznacznie negatywnego stanowiska polskiego Parlamentu wobec tej zbrodni jest pełna uproszczeń i subiektywnych przemyśleń. Byłoby poprawniej, gdyby Autor podjął próbę zdystansowania się od emocji jakie wyraża zaprezentowany tekst. Od badacza oczekiwaliśmy „chłodnego” dystansu do nierzadko bolesnych spraw. Pełna interesujących opisów jest natomiast część traktująca o polskiej mniejszości w Turcji i tureckiej w Polsce, w tym Tatarów i Karaimów. To prezentacja dynamiki gospodarczo-handlowej społeczności tureckiej, zwłaszcza generacji określanej przez Autora jako „nowi” przedsiębiorcy). To wdzięczny temat i obiecująca perspektywa rozwoju stosunków gospodarczych, handlowych i kulturowych.

Szeroko rozumianej problematyce bezpieczeństwa, jego „różnym wymiarom i obszarom” poświęcono rozdział III. Konstrukcja tego rozdziału jest osadzona na 3 głównych wymiarach oraz 2 obszarach, dominujących w relacjach polsko-tureckich. Wymiar bezpieczeństwa obejmuje bezpieczeństwo pojmowane najogólniej jako stan wolny od zagrożeń zewnętrznych, czyli militarne. W tej przestrzeni mieszczą się rozważania na temat generalistów tureckiej polityki bezpieczeństwa militarnej oraz polityki bezpieczeństwa RP w relacjach polsko-tureckich. Dokonuje się ona w strategicznie ważnej przestrzeni bezpieczeństwa w ramach Paktu Północnoatlantyckiego, którego członkami są oba państwa oraz „unijnej” perspektywy, dla Turcji bardziej jako strategia „na przyszłość”, na „przyszłe” członkostwo w UE. Przywołana na s. 163 wypowiedź prezydenta B. Clintona o roli Turcji w kształtowanym ładzie międzynarodowym XXI wieku świadczyć może o potencjale predykcyjnym polityka, który rozpoczął prezydenturę w fazie rozpadu bipolarnego świata i budowania nowego ładu międzynarodowego, w którym Turcja jako członek Sojuszu miała do odegrania znaczącą i pozytywną z perspektywy Sojuszu rolę. Taka postawa wobec Turcji ydawała się tym bardziej zasadna, że w omawianym okresie można było zaobserwować próby adaptacji tureckiej polityki zagranicznej do zmieniającej się rzeczywistości geopolitycznej. To ta faza stosunków międzynarodowych, w której zmieniają się relacje Turcji z otoczeniem, redefinicji poddawane są role odgrywane w stosunkach międzynarodowych, poszerza się skala i głębokość zaangażowania w politykę międzynarodową. Koncepcja „pomostowości” Turcji w relacjach między

Wschodem i Zachodem, między światem muzułmańskim i zachodnim ani nie zadawała już aspiracji Turcji w nowym układzie sił, ani nie odpowiadała głębi zmian, jakie się w tym państwie dokonywały na przełomie 1999/2000 roku. W analizowanym przypadku mamy do czynienia nie tylko ze zmianami ale i kontynuacją zasadniczych programowych treści w polityce Turcji wobec Zachodu, wydarzeń w Tunezji, Egipcie, Libii, Syrii określanych symbolicznie „arabską wiosną” czy „arabskim przebudzeniem”, sąsiadami –nowymi państwami powstałymi po rozpadzie Federacji Rosyjskiej - z Azerbajdżanem, Mołdową, Ukrainą Gruzją czy państwami powstałymi po rozpadzie Jugosławii. Dużym natomiast wyzwaniem dla polityki zgranicznej RT w kontekście polityki wschodniej Turcji stawały się pogarszające się w ostatnim okresie relacje z Izraelem w związku z podejmowanymi przez wojsko izraelskie działań zbrojnych w strefie Gazy i szeroko pojmowanym Zachodem, w tym Stanami Zjednoczonymi. Zadeklarowana konstrukcja „wielowymiarowej” polityki zagranicznej nie była łatwym konstruktem teoretycznym w jego praktycznej realizacji. O ile obiecująco przedstawiała się współpraca z Turcją z UE, o tyle relacje z głównym sojusznikiem w NATO, ze Stanami Zjednoczonymi, wchodziły w fazę dużych trudności. Ich źródłem był Irak i planowana inwazja na państwo z którym Turcja utrzymywała dobre stosunki oraz konflikt izraelsko-palestyński w którym Turcja zdecydowanie popierała stronę palestyńską. To różniło sojuszników NATO, w tym Polskę.

Autor dysertacji zdaje się dostrzegać tę złożoność podkreślając potrzebę „konieczności modyfikacji relacji współczesnej Turcji z Zachodem, zwłaszcza ze Stanami Zjednoczonymi” (s. 171) oraz pogłębiania integrację z UE. Wskazane w tekście przykłady (171-180) mogą potwierdzać hipotezę, iż Turcja poprzez współpracę z państwami demokratycznymi w ramach Sojuszu i integracji z europejskimi instytucjami bezpieczeństwa militarnego mogła stać się w procesie budowania nowego ładu światowego ważnym strategicznie aktorem, co mogłoby „przyczynić by się do zapewnienia bezpieczeństwa Europie i jej sąsiadom” (s. 171). Ten tok rozumowania widać w tej części rozdziału III w którym omawia generalnie dobrze opracowaną w literaturze kwestie „współpracy Turcji w ramach Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego”. W niewielkim natomiast stopniu ta naracja pozostaje w bliskości z istotnym dla tematu problemem „relacji polsko tureckich w płaszczyźnie bezpieczeństwa militarnego (w NATO i poza jego strukturami). Dokonana przez Autora analiza polityki bezpieczeństwa RP zawartej w dokumentach programowych kolejnych ekip politycznych jest poprawna, choć nie pokazuje obszarów i rozmiaru współpracy polsko –tureckiej w sferze bezpieczeństwa militarnego. Obok generalistów dotyczących programowych założeń polityki bezpieczeństwa RP zasadniej byłoby

omówić jej dynamikę, cele, racje i interesy w relacjach dwustronnych, oczywiście na tle generalistów tejże polityki zagranicznej obu państwa. Uogólniając, to poprawna analiza założeń polityki zagranicznej RP, choć w odniesieniu do tematu pracy pozostaje niejako obok. W rozdziale III Autor omawia ważne aspekty bezpieczeństwa obu państw takie jak bezpieczeństwo energetyczne oraz politykę kulturalną, współpracę w obszarze nauki, edukacji, turystyki i sportu.

Można przyjąć, iż w „temacie” pracy doktorskiej traktującej o polsko-tureckich relacjach przełomu XX/XXI wieku nie mogło zabraknąć rozdziału o relacjach w przestrzeni naukowej, kulturowej w zakresie edukacji, turystyki czy religii. Stanowią one bowiem niezwykle istotny komponenty nowej wielowymiarowej strategii Republiki Tureckiej otwierającej się na świat, w tym państwo związane długą i generalnie pozytywnie ocenianą historią. Dla porządku jednakowoż zasadniej byłoby ulokować te ważne dla obu państw kwestie w osobnym rozdziale, np. IV a problemy bezpieczeństwa ekonomicznego przenieść do rozdziału traktującego bezpieczeństwie ekonomicznym. Jak wspomiano wyżej rozważania na temat relacji polsko tureckich zamyka rozdział IV, także poświęcony bezpieczeństwu tyle, że ekonomicznemu i współpracy obu państw na tej „ścieżce” bezpieczeństwa.

Reasumując,

Nowe treści w polityce zagranicznej wynikają z nowej geopolityki w jaką wpisuje się Turcja pod rządami Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, eksponując w swych programach „rozwój i ekspansję ekonomiczną” nie tylko w regionie ale także w innych państwach” (s. 69). Postawione we Wstępie hipotezy mają być - jak rozumiem przesłanie Autora dzieła - głosem w dyskusji nad polityką zagraniczną Turcji kreowaną przez rządzącą Islamską Partię Sprawiedliwości i Rozwoju i jej zaplecze intelektualne. Można jednakowoż odnieść wrażenie, iż Autor nie dystansuje się od stanowiska dominującego w głównym nurcie dyskursu nad ewolucją polityki zagranicznej Turcji, zgodnie z którym „tradycyjnie zorientowana prozachodnia polityka Turcji ewoluje w kierunku ścisłych związków ze światem Islamu, stając się symbolem reislamizacji państwa” i wyraźnego odchodzenia od dorobku poprzedników.

Wybór dokonany przez doktoranta jest wyborem właściwym, ze względu na ważność i aktualność tematu badawczego. Doktorant trafnie zdefiniował cel badań, przedstawił hipotezy robocze, starając się je rozwijać i weryfikować w pracy. Pragnę także podkreślić, iż temat recenzowanej pracy jest tematem atrakcyjnym ale też trudnym bowiem wymaga od Autora

dystanu i krytycyzmu wobec oficjalnej wykładni polityki zagranicznej państwa, którego jest obywatelem. Wyzwaniem była próba przeniesienia dorobku badań nad relacjami polsko-tureckimi oraz środowiskiem międzynarodowym w którym także dokonywały się zmiany nieobojętne dla polityki zagranicznej obu państw. Niewątpliwie dyskusja na temat polityki zagranicznej i relacji polsko-tureckich jest potrzebna i ważna nie tylko dla badaczy ale także dla polityków z obu państw, bowiem to ich wiedza, a w jej następstwie podejmowane inicjatywy w tym zakresie, mogą pływać nie tylko na stan stosunków dwustronnych ale także stan stosunków międzynarodowych na różnych poziomach ich przejawiania się.

Słabością pracy jest strona techniczna, co w jakimś stopniu jest zrozumiałe. Błędy językowe nie wpływają na jej treść merytoryczną, chociaż stanowią pewną trudność w jej odbiorze. Pragnę także podkreślić bogactwo literatury, materiałów źródłowych, dokumentów podnoszących wartość poznawczą i wiarygodność zaprezentowanego materiału, liczne mapy i wykresy.

Niniejszym stwierdzam, iż recenzowana rozprawa doktorska mgr Ahmeda Buraka spełnia w stopniu wymogi przewidziane w ustawie o stopniach i tytułach naukowych dla tego typ prac. Powyższe pozwala mi postawić wniosek o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego

Wrocław, kwiecień 2018

Prof. zw. dr hab. Teresa Łoś – Nowak

